

Dr. Mándics Mihály hetvenöt éves

Az egykori tanítvány köszönti születése kerek évfordulóján, a tudományos múltra visszatekintő jó barát. Mándics Mihály ott volt a hazai honismereti mozgalom bölcsőjénél, ahol egy életre elkötelezte magát, falujában pedig megszervezte a helytörténeti szakkört. Így lettem én is tagja ennek a szakkörnek, ma pedig a felnőtt „Csávolyi Honismereti Baráti Körnek”. Öröm számomra, hogy a közelmúltban részt vehettem a Kossuth Rádióban „Az én falum” címmel elhangzott honismereti sorozat műsorban, melynek ő volt nálunk a „szellemi házigazdája”. Ugyancsak részt vehettem Bács-Kiskun megye államalapításunkról megemlékező ünnepi közgyűlésén, ahol dr. Mándics Mihály kiemelkedő munkája elismeréséül adományozott „Bács-Kiskun Megye Nemzeti Kisebbségeiért Díj”-at vette át.

Pedagógus? Az! Méghozzá „Apáczai Csere János-díjjal” kitüntetett, aranydiplomás, nagy értékű tudományos munkássággal. Érdeklí őt régebbi és újkori irodalmunk, helytörténetünk, falujának, népének múltja. Ma is fiatalosan, küldetésstudattal dolgozik. A „Csávolyi Négy Évszak” periodika szerkesztője, a községi krónikaíró, a falumúzeum alapítója és ma is vezetője. Tizenkét könyvében monográfikus alapossággal állít méltó emléket a 800 éves szülőfaluja történetének. Két nyelven publikál rendszeresen, hisz elismert nemzetiségpolitikus is, a gyökök nem szakadnak el soha! Felvidéki származású felesége az ő hagyományait is ápolja. Hitvallása: „öriznünk kell azok emlékét, akik e tájat alakították”. Tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, a Megyei Honismereti Egyesületnek, örökös tiszteletbeli tagja az Országos Honismereti Szövetségnek. Számos megtisztelő kitüntetés és sok elismerés birtokosa.

Életpályája példa lehetne minden nemzetben és haladásban gondolkodó számára. Az a fajta tehetség, melyet joggal illetnek „polihisztor” jelzővel. Kollégái, a fiatal nemzedék egyaránt szereti megnyerő, szerény, rokonszenves egyéniségét. A szakdolgozatot készítőket önzetlen segítője. Ő a község lelke, spiritusz rektora. Ennél nagyobb megbecsülésre számíthat-e élő ember? Bizony aligha.

Belőlem is – aki tanúja voltam, vagyok sikereinek – a szeretet beszél, amikor a magam és tisztelői nevében köszöntöm Őt. Elettora, intellektuális elevensége alapján, a kerek évforduló alkalmával reméljük, hogy e lélek hordozója még sok energiát fog meríteni szelleme töretlen erejéből.

További sikeres folytatást! Kedves Miska bácsi, Isten éltesse!

Dr. Fekete Imre

Deák emléknep Csepelen

„Morális erő a nemzetnek legnagyobb kincse.” Ez a megszívlelendő Deák Ferenc-i mondat volt olvasható azon a meghívón, amely a haza bölcsé születésének 200. évfordulójára rendezett egész napos megemlékezés sorozatra invitálta a csepelieket október 16-án. Az emléknep kezdeményezője és főszervezője a Csepeli Helytörténeti és Városszépítő Egyesület volt. A rendező szervek között találjuk a Honismereti Szövetséget, a Budapesti Honismereti Társaságot és a csepeli önkormányzatot. Ezen a napon háromszor hallgattuk meg az első magyar felolvasó kormány igazságügyi minisztere tiszteletére a Himnuszt és a Szózatot, s ezekben a napokban ki tudja hányszor hangoztak el országszerte a nemzet imái, a bölcs politikusra emlékezve. Deák végleg visszatért a nemzet emlékezetébe. Csepelen baloldaliak és jobboldaliak együtt hajtottak fejet a nagy politikus tiszteletére. A csepeliek a Deák Ferenc utca 29. számú házon lévő, a haza bölcsének emléktáblája előtt délelőtt 11 órakor kezdték a megemlékezés-sorozatát, délután a piacon felállított Deák-szobor avatásával folytatták, aztán háromtól a Királyerdei Művelődési Házban tartottak Deák emlékülést, végül a kulináris örömeiket kedvelőknek a Pusoma vendéglőben Deák kedvenc ételeit szolgálták fel.

Az emléktábla előtt dr. Bolla Dezső a Csepeli Helytörténeti Egyesület elnöke elmondta a hallgatóságnak miért időszerű napjainkban Deák Ferenc életműve. Bolla Dezső nemcsak Csepelt, a Balaton-vidéket, hanem Deák szülőföldjét is ismeri. Ezt magam is tapasztaltam, amikor szeptember végén az általa vezetett, egy Deák Ferenc emléktúrán vehettem részt Zémann Istvánnal, a Csepeli Városszépítő Egyesület lelkes titkárával, e rendezvény egyik szervezőjével, Bollos József és Kiss Sándor fotóművészekkel, akiknek diaképein a Deák-nap délutánján gyönyörködhattünk, valamint a csepeli tévé, a Csepp TV stábjával, Sáfár Józseffel és feleségével, akik filmet készítettek az emléktúrról. Most egy képzeletbeli utazás résztvevői lehettünk. Dr. Bolla Dezső szavai ezt az élménytelit utat idézték fel, a haza bölcsé életének stációit: söjtöri tragikus születését, amikor az édesanya belehal a szülésbe, láttatni tudta a kehidai kúriát, ahol Deák életének nagy részét töltötte és beszélt a halálbüntetést ellenző ifjú ügyvédrel, a mindig megfontolt, ésszerű kompromisszumra kész, már fiatalon is bölcs politikusról, az osztály-rák-magyar kiegyezés megteremtőjéről. Aztán Debre Zsuzsanna egy ritkán hallott költő: Szabados János Deák Ferenchez című, 1866-ban írt költeményét mondta el, majd az utca lakói nevében Péter Héder Imréné avatta fel az emléktáblát, végül pedig a csepeli közintézmények és pártok helyezték el az emlékezés koszorúit.

A Deák téri csepeli piac belső udvarán, az úgynevezett „csepeli agórán” a szemerkélő esőben folytatódott az emléknep, ahol felavatták Bánhegyi László kezdeményezésének köszönhetően Deák mellszobrát.

Délután a Királyerdei Művelődési Házban Deák Ferenc emléküléssel folytatódott a nap. Tóth Mihály polgármester megnyitó beszédében Bajza Deákhoz címzett verséből idézett: „*Ki a hanyatlás gyáva korszakában, / Midőn erkölcs, erény és hazafiság / Csak ige volt a kérdésnek ajkán, / Melyek levertek gyávák közt erőt is, / Erényiben törhetetlenül szilárd, / S magához mind végiglen hí marad.*” Ezután dr. Bolla Dezső „Deák Ferenc a hazafi és az ember” címmel tartott vetített képes előadást. Majd Deák „arany mondásaiból” és adomáiból olvastak fel részleteket a Csepeli Vendéglátóipari Középiskola Diákjai. A szünetet követően a résztvevők megtekintették az eredeti dokumentumokból, korabeli könyvekből, iratokból, ikonográfiákból válogatott kiállítást. A nézők olvashatták Deák híres 1826-os halálbüntetés elleni védőbeszédét, Kossuth Kasszandra-levelét, valamint Deák 1873-as parlamenti felszólalását is. A kiállítás megnyitóján Debre Zsuzsa mély átéléssel szavalta *Vörösmarty Mihály*: Deák Ferenc című költeményét, majd *Orosz Ferenc* alpolgármester elmondta, hogy a kiegyezés, egyben megegyezést, megbékülést, kölcsönös megbocsátást is jelentett. Ezután *Gavlik István*, a Kossuth Szövetség örökös elnöke *Deák és Kossuth kapcsolatát* elemezte, kiemelve, hogy vitáik ellenére nagyra becsülték egymást. Végül dr. *Cserhalmi Zsuzsa*, az ELTE docense *Deák Ferenc irodalmi kapcsolatairól* tartott szellemes, gondolatébresztő előadást. Az estet a Pusoma Étteremben jó beszélgetésekkel és jó ízű Deák korabeli étkek elfogyasztásával fejeztük be. Közben egy szép verset is „felszolgálták”, *Hegedűs Péter Garai János Aldomás Deák Ferenczre* című költeményét adta elő. S mi is több áldomást ittunk a haza bölcsének tiszteletére, aki mint köztudott, igencsak becsülte az élet kis örömeit is.

Udvarhelyi András

A menekültek patrónusa

Szobrot avattak idős Antall Józsefnek

2003. augusztus 2-án szobrot avattak a Veszprém megyei Oroszi község falujában született Antall Józsefnek. Az emlékmű Dániel Ferenc szobrászművész alkotása, melyet Rafael Wisniewski Lengyelország magyarországi nagykövete avatott fel, aki ez alkalommal is hálás szívvel emlékezett meg Antall József menekültügyi kormánybiztosról, annak a második világháború alatti tevékenységéről.

Ki volt idős Antall József?

A ma élő nemzedékek tagjai közül kevesen tudják, hogy a második világháború alatt több nemzet polgárai, menekültként tartózkodtak hazánkban, sorsukat az akkori Belügyminisztérium államtitkára gondozta. Az államtitkár Antall József volt, aki a Somló-hegy melletti kis faluban született és később is sokat tartózkodott a községben. Ősei az Antalok, a török elleni harcok idején kerültek a Dunántúlra, s szereztek kisebb-nagyobb birtokot. Nevükkel már a XVI. században találkozhatunk, amikor Antall János dörgicsei alispán a törökök elleni harcokban szerzett érdemeiért a nemességet megújító armalist kapott. Ezt az oklevelet 1670-ben Sümegen hirdették ki. Antall József közvetlen ősei az akkori Zala megyei Dörgicseről kerültek a Somló vidékére, ahol már éltek a család tagjai közül többen. Antall József

1896. március 28-án született Orosziban. A felvidéki Csallóközből ide került ősök öröksége nyomán a fiatal Antall Lócséra ment gimnáziumba, ahol az osztályában a német és szlovák gyermekek között egyedül volt magyar. Két évet járt itt, majd a pesti piarista gimnáziumban érettségizett. Ekkor már folyt az első világháború és a jogi tanulmányok helyett katonai szolgálatra jelentkezett. Kikerült a frontra, ahol már édesapja is ott volt. 1915-ben orosz fogságba esett, hazakerülése után befejezte egyetemi tanulmányait és köztisztviselői pályán helyezkedett el. Dolgozott több minisztériumban, majd 1932-től a Belügyminisztérium munkatársa lett, a szociális ügyek, később a menekültügy megszervezését és irányítását végezte. Ha időrendben követjük életútját, akkor először az erdélyi magyar menekültek ügyeinek intézését kell megemlíteni, kiknek számát a második világháborút követő években, mintegy 200 000 főre becsülnék. Az erdélyi menekültek után meg kell említeni a háború első éveiben a hazánkba érkezett osztrák és cseh menekülteket – elsősorban zsidókat –, akiknek a száma is tízezrekben mérhető. 1939-ben Lengyelország szovjet megszállása után tömegesen érkeztek lengyel menekültek hazánkba – becsült számuk 200 ezer –, akiknek a gondozása a Belügyminisztérium IX. osztályához, Antall Józsefhez tartozott. A menekültek között mintegy 3–4 ezer zsidó is volt, őket a felállított táborokba, illetve akik ragaszkodtak zsidóságukhoz budapesti, és vidéki zsidóközösségekben helyeztek el.

Az első lengyel menekültek 1939. szeptember 10-én érkeztek meg hozzánk, az utána következő napokban sok-sok tízezer emberről kellett gondoskodni. Ekkor a Belügyminisztériumban még nem volt végleges terv az elhelyezésükre. Antall Józsefekre várt a feladat, hogy megkeresse azokat a helyeket, ahol a menekültek letelepedhetnek. Először a Magyar Vöröskereszt segített azzal, hogy létrehozta a Magyar-Lengyel Menekültügyi Bizottságot, segített a Lengyel Vöröskereszt magyarországi Képvisellete és a Lengyel Orvosok Csoportja is. A menekültekkel nagyon sok fiatalok is érkezett, akiknek a tanulását is meg kellett szervezni.

Még ebben az évben több általános iskola nyílt számukra, pl. Nagykanizsán, Egerben, és kis oktatási központ Kiskunlacháza, Keszthelyen, Zalabérmajorban stb. A középiskolások részére lengyel gimnázium és líceum létesült Zamárdiban és Balatonbogláron.

Antall József közreműködésének köszönhető, hogy a Veszprém megyei Somlószlós községben lengyel cserkész tábor létesült, ahol több száz gyermeket helyeztek el.

A lengyeleknél kisebb számban voltak francia menekültek is a balatonboglári táborban, velük együtt szöktek át hozzánk holland, belga, sőt brit hadifoglyok is a németországi fogolytáborokból, akiknek a biztonságáról is Antall József gondoskodott. Szovjet hadifoglyok nem voltak Magyarországon, de a szomszéd országokban, az ipari üzemekben foglalkoztatott hadifoglyok közül sokan szöktek át hozzánk, számukra Antall hamis iratokat adott, és biztonságba helyezte el őket.

Az utolsó menekült hullám 1943-ban Olaszországból érkezett, amikor vagy 1000 olasz katona jött, illetve hozták őket a németek Magyarországon keresztül. Ekkor létesült az olasz menekülttábor pl. Dáka községben a volt Batthyány-kastélyban, ahol kb. 350 olasz katona tartózkodott 1944. augusztus végéig. A tábor létrehozása miatt járt a községben 1943. szeptember 14-én, majd később október 28-án, amikor a tábor meglátogató Angelo Rotta pápai nunciust elkísérte.

A magyarországi menekülttáborokban viszonylag biztonságos körülmények között éltek a hozzánk menekültek egészen 1944. március 19-ig, Magyarország német megszállásának napjáig. Ezután minden megváltozott, mert Antall Józsefet a Gestapo letartóztatta és az év őszéig fogva tartotta, csak októberben szabadult. Utána 1945 áprilisáig szülőföldjén a Somló környékén tartózkodott.

1945 tavaszán bekapcsolódott a politikai életbe, belépett a Független Kisgazdapártba, kapcsolatba került annak vezetőivel – Tildy Zoltánnal, Nagy Ferencsel, Varga Bélával és másokkal –, s úgy alakult, hogy indul az 1945-ös képviselőválasztásokon. 1945. október 16-án írta alá a képviselővé választásának igazolását Kovács Béla országos főtitkár és Nagy Ferenc országos pártelnök. Ekkor már az újjáépítés államtitkára volt. 1945. május 18-án Veszprémben a Petőfi Színházban tartott kisgazdapárti nagygyűlésen, mint építésügyi miniszter, ő volt az egyik előadó. Beszédében – többek közt – kiemelte, hogy az újjáépítési tervet saját erőnkből meg tudjuk valósítani, de nem zárkozunk el a külföldi kölcsönöktől sem. A 3 éves terv megszünteti az agrárrollót, de a terv nem bántja a magántulajdont.

A dácai olasz táborban (levett kalappal)

1947. augusztus 14-én – már mint nyugalmazott minisztert – Dobi István pártelnök újra javasolta a Kisgazdapárt jelöltjeként Veszprém megye képviselőjének. 1949 tavaszán mondott le képviselői mandátumáról és visszavonult Somló környékére. 1956 őszén még részt vett a Független Kisgazdapárt újjászervezésében, de a következő év elején már teljesen visszavonult a politikai élettől. Budapesten halt meg 1974. július 24-én.

A háború alatti, a menekültek érdekében végzett munkásságáért számos kitüntetést kapott. A lengyel menekültek érdekében végzett tevékenységéért megkapta a *Polonia Restituta Érdemrend* parancsnoki fokozatát, a *Francia Becsület Érdemérem* kitüntetését. 1991 májusában Jeruzsálemben a *Jad Vasem* parkban lévő márvány emléktáblára felvésték a nevét, azok közé, akik embereket mentettek meg a vészkorszakban.

Antall József olyan ember volt, akiről az utókornak nem szabad elfeledkezni. Ez tette most szülőfaluja, amikor felállíttatta mellsobrát a községben.

Tóth Dezső

Irodalom: *Antall József: Menekültek menedéke, emlékek és iratok: egy magyar humanista a 20. században.* Összeáll., bev. és szerk. *Kapronczay Károly* Bp., Mundus 1997.; *Beck Anna–Kristóf Attila: Magyarország újfajta baráti kapcsolatokra törekszik Izraellel.* Magyar Nemzet, 1991. május 15. 1–2. old.; *Budzinski, Frantisszek: Lengyel gimnázium és líceum Balatonzamárdiban és Balatonbogláron.* Városi tanács, 1989. 77., 24. old.; mell.: *Tóth Dezső: Olasz menekülttábor Dákán.* Veszprém: Szülőföld Baráti Kör Dáka, 1993. 24–34. old.; *Uő.: Menekült olasz katonák Magyarországon.* Új Tükör, 1984. április 15. 17. old.; *Melyik az igazi? Veszprémi Népiújság,* 1947. május 25. 1. old.; *Tóth Dezső: A szabadság bűvöletében: A pápai nuncius és id. Antall József Dákán.* Napló, 1993. október 28. 6. old.; *Várkonyi Endre: Történelem jelenidőben: Menekültek patrónusa dr. Antall József.* Bp. Kozmosz, 1977. 181–192. old. *Uő.: Menekültek patrónusa dr. Antall József.* Napló, 1991. december 31. 9. old.

Tízéves a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság¹

A Partium valahogy mindig mostohagyermek volt, amely nem tartozott igazából sem Erdélyhez, sem az anyaországhoz. Így is kezelték, s most is így bánnak vele. Pedig mindig nagy értékeket adott a nemzetnek. Hogy megfeledkeznek rólunk, az abban is keresendő: a szélen vagyunk, nem ismernek bennünket, nem tudják mi található itt (még mi sem), nem hallatjuk szavunkat. Talán túlzottan szerények vagyunk. A különböző műemlékvédő-, történelmi-, néprajzi-, közművelődési szervezetek nem sok eredményt tudtak felmutatni a Partium és a Bánság területén. Ezért már 1992-ben felmerült egy honismereti szövetség megalakításának szükségessége. Mindez hozzájárult Bizottságunk megalakításához.

1992-ben ismertetem a fenti tényeket Tőkés László és Tempfli József püspök urakkal. Még abban az évben feladatul kaptam Tőkés László püspök úrtól egy tervezet összeállítását, helytörténeti és néprajzi kutatómunka megszervezésére, valamint emlékhelyek létesítésére és ápolására. A tervezet elkészült. 1993. május 19-én gyűlt össze az alakuló ülés, melyen a következők vettek részt: *Bántó Bálint* ny. református lelképásztor, Szatmárnémeti, *Dánielisz Endre* tanár, Nagyszalonta, *Dukrét Géza* tanár, Nagyvárad, *Jakobovits Miklós* festőművész, Nagyvárad, *Kiss Albert* római katolikus esperes-plébános, Nagyvárad, *Kiss László* lakatos-fényképész, Nagyvárad, *Kolozsvári István* római katolikus esperes-plébános, Margitta, *Marián Antal* fotóriporter, Nagyvárad, *Miklós Mihály* tanár, Nagyvárad, *Péter I. Zoltán* tervező, Nagyvárad, *Venczel Márton* biológus, Nagyvárad.

Jegyzőkönyv-részlet

Felvetétt 1993. október 29-én az Emlékhely Bizottság ülésén. Jelen van 20 személy, a különböző megyékből.

Az ülést megnyitja Dukrét Géza elnök. Üdvözlí Tőkés László és Tempfli József püspök urakat, valamint a megjelenteket. Ismerteti a Bizottság célját, amely az EKE mellett működik és támogatja a két püspökség. Feladatát a Partium és Bánság területén fejtí ki.

¹ Elhangzott a IX. Partiumi Honismereti Konferencián, Hegyközkovácsiban, 2003. szeptember 5-én.

Dukrét Géza átnyújtja a két püspöknek az EKE tiszteletbeli tagságát igazoló oklevelet.

Tökés László: a munka összehangolása céljából hozzunk létre egy bizottságot, amelyben részt venne minden megyéből egy-egy megbízott. Főbiztosnak Dukrét Gézát javasolja. Elfogadják. Kéri megyei biztosok jelölését.

Megyei biztosok: Péter Zoltán – Bihar megye, Kovách Géza – Arad megye, Szekernyés János – Temes megye (ezután lesz felkérve), Id. Bántó Bálint – Szatmár megye, Major Miklós – Szilágy megye, Véső Ágoston – Máramaros megye.

Honismereti kutatásunk e régióban sokrétű és sokoldalú. Feloleli a helytörténeti és néprajzi kutatást, a műemlékvédelmet, a honismereti nevelést. Ezt a munkát szervezetünk, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság vállalta fel, amely a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület égisze alatt működik, de mivel nem tartozik egyik egyházhoz sem, mert tudományos intézmény, ezért úgy határoztunk, hogy az Erdélyi Kárpát Egyesület Bihar Megyei Osztálya mellett működjön, amelyet jogi személy, így használhatja annak pecsétjét. Külön nem jegyeztettük be, mert mind anyagi, mind működési szempontból így előnyösebb számunkra. Működési területe a Partium és a Bánság. Célkitűzései és feladatai: helytörténeti és néprajzi kutatómunka, emlékhelyeink és műemlékeink szellemi és jogi védelmének érvényesítése, műemlékeink felmérése, leírása, közzététele, nemzeti identitásunk szolgálata és erősítése, hagyományaink ápolása, honismereti nevelés, az ifjúság bevonására honismereti táborok szervezése.

Jelenleg 97 munkatárssal rendelkezünk: történészek, néprajzosok, tanárok, orvosok, lelkipásztorok, műemlékes szakemberek, honismereti nevelők. Tizenhat Arad, negyvenhárom Bihar, egy Máramaros, tizenkettő Szatmár, kilenc Szilágy, hat Temes megyéből, tízen máshonnan. Bizottságunknak öt társszervezete van.

A kutatómunka és a felméré programok eredményeinek ismertetése évente három rendezvényen történik: márciusban a Partiumi Honismereti Találkozón, májusban a Varadinum ünnepek keretében, a pályázati díjkiosztó ünnepélyen, előre meghirdetett tematika alapján, szeptemberben pedig a háromnapos Partiumi Honismereti Konferencián. E rendezvényeken felolvasott tanulmányokat, dolgozatokat igyekszünk közzétenni. A rövidebb anyagokat időszakos honismereti lapunk, a Partium ismerteti. A nagyobb méretű anyagokat a Partiumi füzetek kis-könyv-sorozatában tesszük közzé.

A Partiumi Honismereti Konferencia immár hagyományos és elismert mind belföldön, mind külföldön. Átlagosan 80 ember vesz részt rajta, a Partiumból, a Bánságból, Kolozsvárról, Magyarországról. Vándorkonferencia, hogy bekapcsoljuk a különböző vidékeket a közös kutatómunkába. A konferencia helytörténeti kutatómunkánk és műemlékvédő tevékenységünk fóruma. Ekkor tartjuk az évi közgyűlést is, ekkor osztjuk ki a Fényes Elek-díjakat azoknak, akik kimagasló munkát fejtettek ki a helytörténeti kutatómunkában és az egyesületi élet szervezésében. Az idei konferencia különösen fontos, mivel az idén tíz éves az egyesületünk és bemutatjuk az első Évkönyvünket.

Minden évben előre meghatározzuk a kutatás témáját. Így az egynapos és háromnapos konferenciának évenként meghatározott témaköre van. De ez csak a főtéma, ezek mellett megjelennek mindig az előző kutatási programok témái is, mert többen vannak, akiknek egy meghatározott kutatási területük van, vagy csak egy tájegységben kutatnak. Egyik-másik tanulmány hosszú évek munkája, s nyilván akkor mutatja be, amikor elkészült.

Főbb témaköreink a következők voltak (kimutatás az előadások számáról):

	találkozón	konferencián	pályázatok*
1995 – Egyházi műemlékeink	–	21	–
– pályázat	–	–	59–38
1996 – Településeink kialakulása és története	6	30	24–10
1997 – Partiumi magyar temetők	6	25	–
– pályázat: Oral history	–	–	26–9
1998 – Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc: események, személyiségek, emlékművek	8	26	26–15

1999 – Várak, kastélyok, udvarházak	11	24	–
– pályázat: irodalmi emlékhelyeink	–	–	23–17
2000 – Árpád-kori településeink kialakulása és története	8	27	11–1
2001 – Árpád-kori településeink kialakulása és története	9	30	13–2
2002 – A XX. század emlékezete, öröksége	11	27	23–8
2003 – A XX. század emlékezete, öröksége	7	24	39–17

* A pályázatoknál az első szám a dolgozatok száma, a második szám: ebből mennyi a diákdolgozatok száma.

Amint látjuk a pályázatok is hozzájárulnak a kutatómunkához, sőt serkentőleg is hatnak, mert díjazással járnak. Az elbírálás diák és felnőtt kategóriában történik, így sikerült bevonunk a fiatalságot is a kutatómunkába. Többen közülük azóta elvégezték az egyetemet, teljes jogú tagunk lett, ami nagy nyeresége a szakmának is.

E tanulmányoknak köszönhetően számos könyv jelent meg, melynek egy részét mi adtuk ki a Partiumi füzetek sorozatában, ezek a következők:

1997-ben: *Borbély Gábor–Csernák Béla*: Bihar község.

1998-ban: *Kordács Imre*: Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben; *Péter I. Zoltán*: Félixfürdő; *Dánielisz Endre*: Nagyszalonta, városismertető; *Benedek Zoltán*: Nagykároly, a Károli Gáspár református templom; *Bessenyei István*: Sarmaság, kismonográfia.

1999-ben: Hol sírjaink domborulnak – Partiumi magyar temetők – gyűjteményes kötet, 25 tanulmány, hároméves kutatómunka eredménye; *Dukrét Géza–Péter I. Zoltán*: Püspökfürdő; *Dánielisz Endre*: Csonkatorony nyúlik a felhőbe...; *Bunyitay Vince–Fodor József*: Székesegyházi Bazilika – Nagyvárad; *Alexandru Pop*: Varadinum a vizek határolta város és vár.

2000-ben: A forradalom zászlaja alatt – az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc a Partiumban és a Bánságban – gyűjteményes kötet, 46 tanulmány, kétéves kutatómunka eredménye; *Jancsó Árpád*: Rajtuk taposunk – A Bánság útjai a XIX. században; *Kupán Árpád*: Mezőtelegd iskolatörténete.

2001-ben: *Csilik József*: István király Szent Jobbja és Szentjobb község története; *Emődi János*: Erdélyi barlangfeliratok a XVI–XX. századból.

2002-ben: *Szabó István*: Ottomány, kismonográfia; *Csorba Mihály*: Érsemjén, kismonográfia, Turulmadaras emlékműveink – gyűjteményes kötet, kétéves felmérőprogram eredménye, összeállította: *Dukrét Géza*.

2003-ban: *Dr. Mózes Károly*: A nagyváradi egészségügyi oktatás történetéből; *Juhász Viktor*: Rév, Erdély sziklakapuja; A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról – Évkönyv.

Előkészületben van: Emléktáblák, emlékművek, szobrok, gyűjteményes kötete, kétéves felmérőprogram eredménye; *Tudós püspökök* – gyűjteményes kötet; *Nánási Zoltán*: dr. Andrassy Ernő, az utolsó érmelléki polihisztor, A XX. század öröksége – gyűjteményes kötet, az utóbbi két év termése; *Antal Béla*: Biharpüspöki; *György Irén*: Szalacs; *Balla Erzsébet–Török Ferenc*: Albis.

Most pedig megyénként felsorolom, de nem a teljesség igényével azokat a településeket, amelyekről könyv, tanulmány, vagy dolgozat készült. Ezek egy része nem látott napvilágot, de előbb-utóbb megjelennek nyomtatásban:

Arad megye: Arad – várismertető, számos helytörténeti dolgokat személyekről, iskolákról, temetőkről, emlékművekről, egyesületekről stb., Borosjenő, Feketegyarmat, Nagyzerénd, Pécska – két különálló kötetben is, Kézművesség a Bánságban, Szakrális emlékek Aradon és körzetében. Kutatóink: *dr. Kovách Géza*, *Ujj János*, *Pávai Gyula*, *Puskel Péter*, *Ódry Mária*, *Matekovits házaspár*, *Csanádi János*, *Deák József*, *dr. Vajda Sándor*.

Bihar megye: Albis, Ant, Árpádi tanyavilág, Bihar-kismonográfia, Biharfélegyháza, Bihar-püspöki, Biharszentjános-kötet, Belényes-monográfia, Bélyenyér, Bors, Élesd-monográfia, Érmellék-monográfia, Érmihályfalva, Érsemjén-monográfia, Félixfürdő-kötet, Hegyközsztár, Hegyközkovácsi, Hegyközújlak, Helyközpályi, Hegyközsztáldobágy, Hegyköztöttelek, Hegyközsztentmiklós, Hegyközsztentimre, Köröskisjenő; Nagyvárad; önálló kötetek: Várad-Olaszi

temető, Nagyvárad építésze, Nagyvárad református templomai, Nagyvárad római katolikus templomai, Mesélő képeslapok, számos tanulmány személyekről, iskolákról, gazdasági életről, műemlékekről és emlékművekről, egyesületekről stb. Ottomány-monográfia, Paptamási, Püspökfürdő kötet, Rév-monográfia, Siter, Solyomkővár, Szalacs, Szalárd, Szentmárton, Szentjobb-monográfia, Székelyhid-monográfia, Tenke, Várasfenes, Sebes-Körös-völgyi kastélyok, Árpád-kori települések a Fekete-Körös-völgyében, az Érmelléken, Udvarházak, vagy kúriák (Csokaly, Asszonyvására, Gálospetri, Ottomány, Érsemjén). Kutatóink: *Antal Béla, Borbély Gábor, Dánielisz Andra, Dukrét Géza, Emődi János, †Fábián József, Jósza Piroska, dr. Juhász Viktor, Kordics Imre, Kovács Rozália, Kupán Árpád, Nánási Zoltán, Pásztai Ottó, Péter I. Zoltán, Szabó István, Szalai Ilona, Szuhányi Katalin.*

Szatmár megye: Apa, Avasújváros, Ákos-kötet, Dabolc, Egri, Erdőd, Hadad, Kaplony, Kökényesd-kötet, Kőszegremete, Mezőpetri, Nagykárolyról több kötet, Ombod, Sárköz-újlak-monográfia, Szatmárnémeti-városismertető, számos tanulmány személyiségekről, iskolákról, emlékművekről, műemlékekről, egyesületekről stb., Szilágypér-monográfia, Túrterebes. Kutatóink: *Bara István, †Benedek Zoltán, Fazekas Lóránd, Erdőközi Zoltán, †Sípós László, Székely Antal, Uszakai Árpád, Görbe István.*

Szilágy megye: Kémer-kötet, Kraszna, Magyarkecel, Mezőterem, Sarmaság-monográfia, Somlyóújlak-kötet, Szilágyborzás-kötet, Szilágycsehi, Szilágysági magyarok-gyűjteményes kötet, (társsz.), Szilágylompért, Szilágynagyfalva-monográfia, Szilágysomlyó-kötet, Szilágyzovány-monográfia, Zilah, Zsibó, A Szilágyság műemlékei és emlékhelyei-kötet. Kutatóink: *Major Miklós, Joikits Attila, Lakóné Hegyi Éva, Erdei János, Sallay Károly.*

Temes megye: Detta, Nagyszentmiklós, Ótelek, Temesvár – városismertető, számos tanulmány műemlékekről, személyiségekről, iskolákról, Temesvár hídjai-kötet, emlékművekről stb., Végvár, Zsombolya, Árpád-kori települések Temes megyében. Kutatóink: *Pálkovács István, Tácsi László, Jancsó Árpád, Krestyán Ilona.*

Máramaros megye: Felsőbánya-monográfia, Koltó, Máramarossziget, Misztótfalu, Nagybánya, Szinerváralja. Kutatóink: *Hitter Ferenc.*

Krassó-Szörény megyében nincs kutatónk, így eredményről sem tudok beszámolni.

Összesítve 1990-től számítva eddig száz településről (5 Arad megye, 42 Bihar megye, 17 Szatmár megye, 14 Szilágy megye, 6 Temes megye, 6 Máramaros megye) készült önálló tanulmány, de számos más helyről is jelent meg anyag különböző gyűjteményes kötetekben. Fontos megjegyezni, hogy számos értékes helytörténeti anyag látott napvilágot különböző kalendáriumokban. Ez azzal magyarázható, hogy nem nagyon vannak szakfolyóiratok, ezért sok helytörténésznek ez volt egyedüli lehetősége, hogy közölje tanulmányát. Sajnos, így nem mindig jutnak el az értékes anyagok a szakmához, néha elkallódnak. Ezért lenne szükség egy átfogó bibliográfia elkészítésére. Ezt próbáljuk összeállítani.

Külön kutatási program nagy személyiségeink életének és munkásságának feltárása. Tanulmány készült a következőkről: dr. Andrassy Ernő polihisztor, Boér Miklós költő, Czárán Gyula a Bihari-havasok apostola, Diószegi László festőművész, Erdélyi József költő, Fényes Elek statisztikus, Gáspár András honvédtábornok, Gellért Sándor költő, Kovács József Afrika-kutató, K. Nagy Sándor helytörténész, Kazinczy Lajos honvédtábornok, Kuthy Lajos író, Sárossy Gyula költő, Schlauch Lőrinc bíboros, Szentjóni Szabó László költő, Szentmihályiné Szabó Mária író, Szikszai Lajos Zilah polgármestere, Thorma János festőművész, Török János Temesvár polgármestere, Zelk Zoltán költő. Ezeken kívül megjelent több gyűjteményes kötet: Nagyszalonta jeles szülöttei, Temesvári arcképcsarnok, Felsőbányai arcképcsarnok, de jelent meg kiadvány Arad és Szatmár személyiségeiről is.

Ide illeszkedik a műemlékvedelem, valamint emlékműveink és emlékhelyeink feltárása és megőrzése. Ennek elengedhetetlen része a helytörténeti kutatás, a műemlékek, emlékhelyek történetének feltárása, felmérésük és leírásuk. Már régóta foglalkozunk egy megyénkénti műemlék-katalógus összeállításával. Számos tanulmány készült el a különböző műemlékekről, főleg műemléktemplomokról, várainkról, kastélyainkról és kúriáinkról. Nemrég fejeztük be az emléktáblákat, emlékműveket, emlékhelyeket, szobrokat felmérő programunkat, melyek keretében több száz rögzítés történt, fényképpel együtt. Ennek első eredménye Turulmadaras emlékműveink című gyűjteményes kötetünk, amely több mint negyven emlékművet dolgoz fel, nemcsak a Partiumból, hanem egész Erdélyből. Folyik a többi anyag számítógépes feldolgozása és újabb kötetek elkészítése.

Településeink temetői, régi síremlékei az utóbbi időben rohamosan pusztulnak. Sajnos ehhez nagymértékben hozzájárult a vandalizmus, sőt a tudatos pusztítás. Történelmi örökségünk megismeréséhez elengedhetetlenül szükséges temetőink, nemzeti panteonjaink megismerése, felmérése, védelme. Hiszen nemcsak őseink kultuszáról van szó, hanem a temető történelmünk része. Olyan mint egy történelemtény: bizonyíték, hogy itt voltunk. Nagy személyiségek végső nyughelyei ezek, ugyanakkor művészeti és népművészeti kincstárunk, kultúránk gyűjtőhelyei. A tudatos rombolást nem lehet helyrehozni, vannak helyek, ahol már csak annyit tudunk tenni, hogy a régi sírköveket biztonságos helyre szállítjuk, kőtárákat létesítünk. Ez még eddig nagyon kevés helyen valósult meg. Követendő példa a Várad-Olaszi temetőben létesített 1848-as sírkert, ahol egy helyre kerültek a 48-as forradalomban részt vett személyiségek sírkövei. Számthalam síremléket és emlékhelyet tettünk rendbe. Temetőprogramunk keretében csaknem harminc temetőt mértünk fel a Partium területén és két könyvet adunk ki, egyet a Várad-Olaszi temetről, és egy gyűjteményes kötetet, amely huszonnégy partiumi temető felmérésének eredménye. El kellene érni, hogy régi temetőinket, vagy legalábbis legfontosabb síremlékeinket védetté nyilvánítsák, ami csak állami szintű megegyezéssel valósítható meg. Ezek kijelölését, felmérését a civil szervezetek el tudják végezni, de védetté nyilváníthatni nem képesek.

Egyesületünk eddig tizenhárom emléktáblát avatott fel: a fenesi Bélavár falán, Súlyomkővár falán; a révi Zichy-barlang falán, Czárán Gyula tiszteletére; Szentjobbon – közösen Tempfli József püspök úrral – Szent István tiszteletére; Réven Kulcsár Andor lelkipásztor és felesége, Márton Gabriella, Ady első váradi szerelme tiszteletére; Nagyváradon Bíró József művészettörténész és K. Nagy Sándor helytörténész tiszteletére, Ersemjénben Fráter Lóránd, a nótáskapitány tiszteletére; megfogalmaztuk és megcsináltattuk a Varadinum alkalmával felavatott Szent László-emléktáblát; Aradon Lóczy Lajos földrajztudós tiszteletére; Csokalyon Fényes Elek statisztikus, földrajztudós tiszteletére; Gálospetriben Sass Kálmán mártír pap tiszteletére; Réven Handl Károly tiszteletére, közösen a Pro Rév Egyesülettel.

A helytörténeti kutatással szoros kapcsolatban áll a néprajzi kutatás is. A helytörténészeink közül tíz néprajzos is, csak néprajzos három van közöttük. Mindegyik tagja a Kriza János Néprajzi Társaságnak, többen a Magyar Néprajzi Társaságnak is. Többirányú a kutatás: tárgyi néprajz, népi építézet, szellemi néprajz, folklór. Nagyobb hangsúlyt a népi építészetre és a népszokások gyűjtésére fektettünk. Külön tanulmányoztuk a fából készült fejfákat, a gombfákat, a csónak alakú fejfákat és a temetkezési szokásokat. A partiumi temetőkről külön gyűjteményes kötetet állítottunk össze. Konferenciánkon eddig több mint húsz néprajzi előadás hangzott el. Számos néprajzi anyag a Kriza János Néprajzi Társaság évkönyveiben, vagy a Néprajzi Látóhatárban jelent meg. Terveink között szerepel egy néprajzi gyűjteményes kötet kiadása is. Ide tartozik még, hogy 1997-ben Bogdándon tövishátú, 2002-ben Gálospetriben érmelléki tájházat avattunk. Mindkettő a népi építézet remeke és a népi eszközök tárháza.

Az ifjúság bevonására minden évben egyhetes tábort szervezünk, melynek keretében délelőtt állagmegőrző munkákat végzünk, délutánként pedig honismereti előadásokat tartunk a környék földrajzáról, történelméről, népi hagyományairól, irodalmáról. Eddig szerveztett táboraink: 1992 – Várasfenes, a Bélavár romjainak megtakarítása; 1993 – Súlyomkővár, a várrom megtakarítása; 1994 – Súlyomkővár, Jézus szíve-kápolna rendbetétele; 1995 – Érábrány, a románkori templomrom kitarakítása; 1996 – Várasfenes, a Bélavár külső falainak megtakarítása; 1997 – Árpád, a Beöthy-kúria és arborétum kitarakítása; 1998 – Valkóvára, a várrom megtakarítása, 1999 – Ottomány, a Komáromy-kúria és az arborétum kitarakítása; 2000 – Ersemjén, a Fráter-kúria és dendrológiai park kitarakítása; 2001 – Rév, a temető régi síremlékeinek rendbetétele, több emlékmű környezetének megtakarítása, a Révi-szoros útjainak karbantartása; 2003 – Gálospetri, a Fráter-kúriaéhoz tartozó arborétum kitarakítása, több, régen kihalt, nemesi család síremlékeinek rendbetétele, a tájház udvarának és a templomkertben lévő millenniumi emlékhely kitarakítása.

Komoly fotódokumentációt állítottunk össze, rendelkezünk egy kis szakkönyvtárral, most építjük ki számítógépes adatbázisunkat, bár felszerelésünk elavult és hiányos. Mindezek fejlesztésében erősen gátol az a körülmény, hogy nincs székházunk.

Jók a kapcsolataink a testvérszervezetekkel, különböző egyesületekkel, mind belföldön, mind külföldön, valamint a különböző médiákkal.

Dukrét Géza

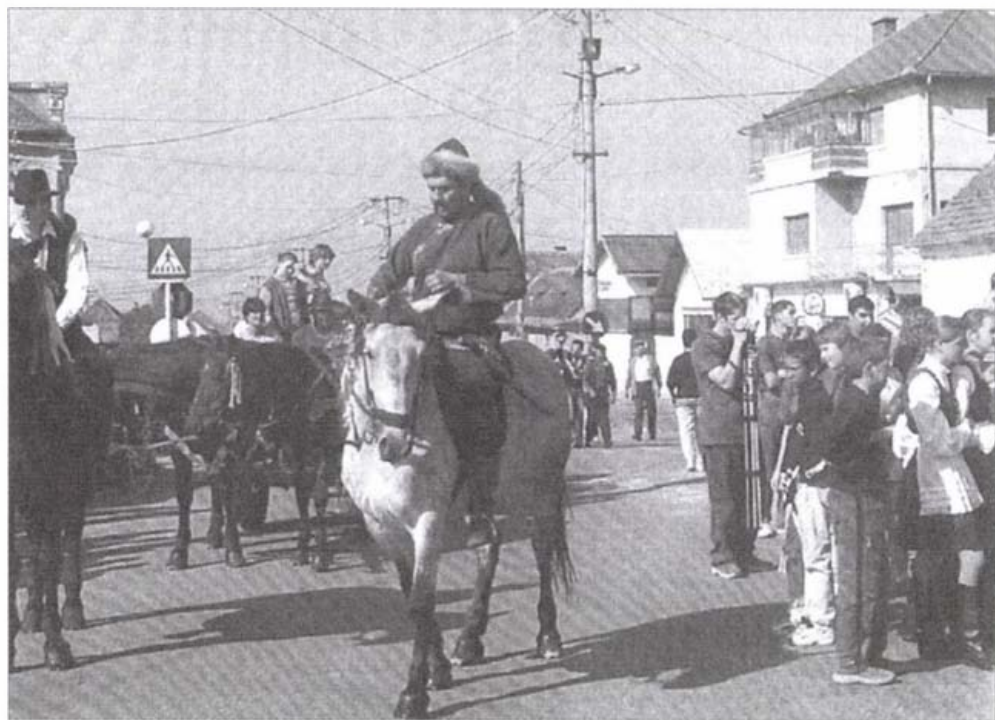
Nagykunok a barcasági csángóknál

Szép szokássá vált a testvérré fogadás a városok között. Amíg a rendszerváltás előtt jószerivel csak egyházi vonalon élt a kapcsolat a kunsági városokból és a délvidéki vajdaságba kirajzott és ott gyökeret vert lakosok között, most bizvást mondhatjuk, hogy immár szélesebb körben, iskolák, intézmények és magánszemélyek között is jól működik a „szomszédolás”. A kulturális kötődéseket rendszerint gazdasági kapcsolat is erősíti. Egy-egy rendezvényen találkozik egymással a vajdasági Pacsér, a szászföldi Négyfalu és a nagykunsági Kisújszállás polgára. Örülnek egymás sikerének, a lehetőségeikhez mérten támogatják, megtisztelik egymás rendezvényeit.

Az augusztus 17-i Város napján, Kisújszállás adott otthont egy találkozóknak, a Szent Mihály-napi termésünnepet pedig Négyfalun ünnepelték együtt a testvértelepülések delegáltjai.

Brassó mellett, a hagyományos Szászföld, Barcaság szélén élő legendás hírű magyar népcsoport, a barcasági csángók falvai: Bácsfalu, Csernátfalu, Hosszúfalu és Türkös közigazgatási összevonásával jött létre Négyfalu (Sâcele) települése. A néhai „hétfalu” többi egysége: Tat-

rang, Zajzon, Pürkerc önálló település maradt. A terület a XI. századtól a Székelyföld része volt, a XV. században azonban a hét falut Ulászló király elzálogosította a brassói szászoknak. Mivel az itt élő csángók zárt közösségben éltek, népviseletük és népi díszítőművészetük sok archaikumot megőrzött. A magyar kisebbség életében nagyon fontosak az ünnepek, s nemcsak az egyháziak, hanem az etnikai tudatot erősítő, a saját kulturális értékeket felmutató ünnepek is. Ilyen a szeptember végi Szent Mihály-napi ünnepség is, ami a betakarítás, a termés ünnepe is egyben. 2003-ban nagy lovas, szekeres felvonulással ünnepelték a nyár elmúltát, a menetet Horváth György nagykun főkapitány vezette fel. A falvak apraja-nagyja népviseletbe öltözve együtt vonult, meghatottan énekelte a Himnuszt és örült az idei ünnepnek.

A felvonulás végén hússütéssel, pityókafőző versennyel zárták a napot. Az egész napos rendezvény szép színfoltja volt az ökomenikus istentisztelet, amelyen Szent Mihály-i üzenet időszzerűségéről szolt az Ige. A csernátfalui templomkertben rögtönzött színpadon egymás után következtek a néptáncsoportok bemutatkozó műsorai.

Dr. Bartha Júlia

Szakmai tanácskozás a vajdasági magyar tájházakról

A Vajdasági Magyar Folklorközpont (VMF) és a kulai Népkör a vajdasági magyar tájházak helyzetéről szervezett kétnapos szakmai találkozót a már létrejött és alakuló tájházak, helytörténeti és néprajzi gyűjtemények létrehozói és gondozói számára. A 2003. augusztus 22–23-án megrendezett találkozó második alkalommal teremtett fórumot az érintettek beszámolóinak, a közös problémák megvitatásának. A szervezők szándéka az volt, hogy a résztvevők információt szerezzenek a múlt évi tanácskozás óta eltelt időszak eseményeiről, eredményeiről, valamint tájékozódjanak a Magyarországon időközben megalakult Tájházzövetség céljairól, tevékenységéről.

A tanácskozás első napján – a kulai Népkör sok önzetlen munkával felújított épületében – került sor a tanácskozás gerincét alkotó szakmai beszámolókra. A megjelenteket házigazdaként Juhász András, az 1868-ban alakult, az 1950-es években szétzilált, majd 1995-ben újjászerveződött Népkör elnöke köszöntötte. A városban és környékén mintegy 2700 fős (8,7%) magyar kisebbséget összefogó Népkör történetéről és mai helyzetéről, programjairól szóló beszámolóját a résztvevők bemutatkozása követte. A délelőtti program keretében Bárkányi Ildikó, a szegedi múzeum munkatársa a néprajzi tárgyak nyilvántartásának módjairól és eszközeiről beszélt, majd Nagy István, a VMF tanácsosa a 2002-ben megalakult magyarországi Tájházzsövetség céljait és programtervét ismertette. Az általános kérdéseket érintő előadásokat követően, a délutáni program keretében hangzottak el a délvidéki települések tájházaira, gyűjteményeire, illetve azok létrehozására irányuló törekvéseket képviselő résztvevők beszámolóit. A zentai Pece Árpád kincsházának, azaz magángyűjteményének történetéről, párját ritkító anyagáról, valamint sajátos, intézményen kívüli helyzetének problémáiról beszélt. Cservenák Pál az 1986-ban megnyílt topolyai tájház védelmével, valamint a műemlék szelma- lom áttelepítésével kapcsolatos gondokról szolt, megemlékezve a szabadkai Városi Múzeum által, a tájház felújítása alkalmával a közelmúltban nyújtott szakmai segítségről. A Magyar- kanizsárról érkezett községi képviselő, Novák László hírt adott arról, hogy a helyi művelődési házban immár több ezer néprajzi és helytörténeti érdekességű tárgy halmozódott fel, amelyek számára kiállításra alkalmas helyet keresnek. A horgosi helytörténész-publicista Nagygyörgy Zoltán, aki csaknem húsz éve kutatja a település múltját, most arról számolt be, hogy kiállításra alkalmas helytörténeti gyűjtemény van már a faluban, csupán megfelelő kiállítóhely, illetve tájház hiányzik. Péterrévén (Bačko Petrovo Selo) 2002-ben a bőséggel összegyűlt tárgyakból „néprajzi szobát” rendeztek be, a kiállítás számára azonban rövidesen új helyet kell keresniük – tájékoztatta a hallgatóságot Horváth Mária. Kis Császár Emma, a helyi agrárszövetkezet elnöke hozzáfűzte, hogy lehetőségeihez mérten támogatja a helyi tradíciók megőrzését, a falusi turizmus célkitűzéseit. Ennek jegyében már nyolcadik éve rendezik meg nyaranta az új, hagyományt teremtő Uborkanapot. Új néprajzi-helytörténeti gyűjtemény alakulásáról számolt be Horváth Pécsi Mária, a bezdáni általános iskola tanára. A már korábban összegyűjtött tárgyak jelenleg az iskolában kaptak helyet, a tájház létrehozása még távoli célnak tűnik számukra. A viseleti darabokban és szöttesekben különösen gazdag bezdáni gyűjteményből rendezett, „Nagyanyáink életéből” című kiállítás megnyitóján a tanácskozás második napján vehettek részt a megjelentek, a helyi Művelődési Házban. Bajsán szintén lelkes gyűjtőmunka folyik, melyről Szuhankó Ruzsena számolt be. Az eddig összegyűlt tárgyak számára még itt sem találtak megfelelő helyet, a községben működő Teleház támogatásában bíznak. A közelmúltban a textilekből „Nagyanyáink szöttesei” címmel rendeztek sikeres kiállítást. A Temerinből érkezett Csorba Béla néprajzkutató a 2003 nyarán megnyílt tájház létrehozásának előmunkálatairól és berendezéséről számolt be. A tájház megnyitása a helyi tájház-alapítási törekvések egyik látványos eredménye. Giricz Teréz, a temerini kézimunka szakkör vezetője a kiállítások gondozásával kapcsolatos tennivalókról szolt. Mérges Eszter és Kovács Ilona a torontálsárhelyi (Debeljača) helytörténeti múzeum gyűjteményéről, további gyarapításának lehetőségeiről beszélt. A csaknem száz éves, eklektikus épületben elhelyezett néprajzi gyűjtemény alapítása Szécsényi Jolán nevéhez fűződik, aki 1977-től kb. ezer használati és lakásberendezési tárgyat, munkaeszközt, kisipari emléket gyűjtött a múzeum számára.

A már létrehozott és a tervezett gyűjtemények elsősorban a bácskai és a bánásgyi paraszti világnak hivatottak emléket állítani, de az identitás megőrzésének is fontos színterei. A legújabb törekvésekben – az anyaországhoz hasonlóan – a muzeális jelleg mellett megjelenik a közösségteremtés a gyermekek oktatásának-nevelésének szándéka is. Talán ezzel is magyarázható, hogy e törekvések élén többnyire tanárok, varróasszonyok és helytörténet-kutatók állnak. A koordináló szerepet vállaló VMF szakmai igényességét igazolja, hogy a sokszor autodidakta módon szerveződött gyűjtemények, kiállítások elé magas mércét állít. Ennek jegyében tűzte a tanácskozás programjára a múzeumi tárgyzkezelés, megelőző műtárgyvédelem kérdéskörét is.

A kulai program befejezéseként a résztvevők megismerkedtek a Népkör könyvtárával, amely sok viszontagság után ismét a tagok művelődését szolgálja. Gyarapítása nem mentes a nehézségektől, nyilvántartása viszont példamutató!

A rendezvény második napján a nyugat-bácskai tájházak látogatására került sor. Elsőként Doroszló tájházával ismerkedtünk. A neves búcsújáró helynek számító kegytemplomtól és

szentkúttól nem messzire álló, valószínűleg a XIX. század derekán épült, tájházként működő parasztház szinte eredeti formájában maradt fenn. Berendezése az 1930-as évek életmódját tükrözi. Raj Rozália és Nagy István ötlete alapján és kezdeményezésére hozták létre, a megvalósításban társuk Reniè Kistamás Katalin volt. A tájház 2001 szeptemberében nyílt. A falu másik „élő” tájháza a Samu család hagyatéka, leszármazottjuk, Bártol Julianna tulajdona. Az egykori főutcán 1940-ben épült lakóház helyiségeinek festése, berendezése módos gazdára vall, s a dorozslói népművészet reprezentatív darabjait őrzi érintetlenül, az 1920–1950-es évekből. A program következő állomása Bácskertes (Kupusina) volt, ahol dr. Silling István kalauzolását élvezhettük az 1991-ben megnyílt, általa létrehozott néprajzi gyűjteményt bemutató falumúzeumban. A program méltó befejezése volt a már említett bezdáni néprajzi kiállítás megnyitása, az általános iskolában elhelyezett helytörténeti gyűjtemény, valamint az 50 éve alakult selyemdamaszt műszövő üzem megtekintése.

A tanácskozási résztvevői tartalmal, házilag sokszorosított füzetet vihettek haza, melyben az előző évi összefoglalóról készült emlékeztető, a tájházakról, gyűjteményekről megjelent fontosabb ismertetések, valamint az idejű konzultáció fő témájáról, a műtárgyak gondozásáról szóló hozzáférhető, ismeretterjesztő tanulmányok kaptak helyet.

A rendezvény létrejöttét helyi és anyaországi intézmények (Tartományi Oktatási és Kulturális Titkárság, a Tartományi Jogalkotás, Közigazgatási és Nemzetiségi Kisebbségi Titkárság, valamint az Illyés Közalapítvány) támogatták.

Bárkányi Ildikó

Régészeti, honismereti tábor Bölcskén

Kisebb megszakításokkal több mint egy évtizede kerül megrendezésre Bölcskén a régészeti, honismereti tábor. A helyi általános és középiskolások diákjai, a hazatérő egyetemisták, főiskolások mellett az ország legkülönbözőbb tájairól érkező hallgatók kapcsolódnak be az ott folyó munkába.

A tábor programjának középpontjában mindig egy-egy konkrét régészeti feltárás áll, de ezzel együtt rendkívül széleskörű interdiszciplináris kutatás folyik. A tábori munka egyik eredményeként doktori, majd PhD-disszertációk, hazai és nemzetközi folyóiratokban, szakkönyvekben megjelent cikkek, konferencia-előadások mellett számos honismereti pályamű, szakdolgozat született. A diákok közül számosan ma már kollégáink, akik tovább folytatják a megkezdett munkát, s nyaranta táborunkba diákjaikkal térnek vissza. Talán az sem mellékes, hogy a kemény, de mégis oldott hangulatú munka során szerelmek, barátságok alakultak, mélyültek el, amelyek nemcsak színes emlékként éltek tovább az iskolákba, a munkahelyre visszatérve, hanem a nehézségeken a szakmai és magánéleti problémákon átszűrő fogódzkodat is jelentettek.

A korábbi táborok a faluban, az egykori bölcsőde épületében voltak. Idén igazi táborozás zajlott a bölcskei Duna-parton, a horgászok jóvoltából a főhadiszállásnak kölcsönadott horgásztanyán és a körülötte felállított sátrakban. Az ez évi tábor vezetője Udvari Gáborné tanár-nő, a helyi Kegyes József Általános Iskola honismereti körének vezetője mellett, Nagy Janka Teodóra néprajzkutató és Szabó Géza régész volt, akik munkáját nagymértékben segítette a pályázatok írásában közreműködő Rausch István tanár úr. A nyári tábor megvalósulását a helyi önkormányzat segítsége mellett a Honismereti Szövetség és Tolna megye Önkormányzata elnökének anyagi támogatása tette lehetővé.

A munka két szekcióban folyt. A helytörténeti, néprajzi kutatások elsősorban a pincefalu kialakulásával kapcsolatos kérdéskört érintették. Bölcskén a falutól távolabb, a település szélén önálló életét éli a pincefalu, ahol a szőlőterületektől elkülönülve egy csoportban, utcákba rendeződve található a présházak, pincék. Már a korábbi kutatások során felfigyeltünk erre a jelenségre, s keresni kezdtük a kialakulás okára, időpontjára, esetleg meghatározott népcsoporthoz való kötődésre vonatkozó adatokat. Az idén sikerült először konkrét adatokat kapnunk a pincefalu első építményeire és tulajdonosaira vonatkozóan, s visszaemlékezéseket gyűjtöttünk. A pincéket dokumentáltuk, s egy későbbi publikáció számára fotóztuk, rajzoltuk.

A régészeti ásatáson résztvevők folytatták a már 1995-ben megkezdett késő bronzkori, mintegy 3000 éves öntőműhely feltárását. Az előkerülő bronzeszközök, ékszerek, öntőminták, gyártási hulladékok a műhely jelentőségéről szóltak. Megható volt, amikor az urnamezős kultúra mindennapjaiban használt, rendkívül szép turbántekeercses peremű tálak és óriási tárolóedények mellett egy kis szoptatóedény is előkerült.

A hitvilág, a kultikus élet felé mutatkoznak azok a holdbálvány töredékek és állatlakú fülledt díszített edények, melyek közvetlenül az öntőműhely gödrének padlója felett kerültek elő. Tudományos szempontból azonban mégis az a pár öntőminta töredék hordozta magában a legtöbb új információt, amelyek sajátos, rendkívül finom meszes szerkezetű kőzete az Északi-tenger vidékéről, feltehetően Rügen szigetéről kerültek Bölcskére. A kész és félkész, illetve töredékes öntőminták, valamint a nyers kőtömbök azt bizonyítják, hogy az öntőmintákat helyben, a megrendelők ízlése szerinti formában készítették el – a távolsági kereskedelemről beszerezett ipari nyersanyag felhasználásával. Ez a korszak magasszintű szervezetszervezésre, s arra utal, hogy valójában ekkor már egy korábbi, a közfelfogással szemben régen nem a luxus-cikkek kismennyiségű távolsági kereskedelmével, hanem az ipari nyersanyagok nagymennyiségű távolsági kereskedelmével kell számolnunk.

Természetesen egy-egy évben a szerény anyagi támogatottság mellett megrendezett tábor csak kis lépésekben tudott előre lépni, eredményeket felmutatni. Azonban, ha sikerül a táborokat folyamatosá tenni, akkor szép lassan ezek a kis eredmények beérnek, összeadódnak, s jelentőségük megnő.

A szakmai eredmények mellett azonban talán sokkal jelentősebb az, amit Kiss József, Bölcse község polgármestere fogalmazott meg még az első táborok idején, amikor arról szólt, hogy milyen „jó befektetésnek” tartja ezeket a táborokat. Mert amellől, hogy a gyerekek számára olyan programot nyújt, ami miatt érdemes nyáron is a faluban maradni, a már másutt tanulóknak pedig visszatérni, a bölcseki gyerekek nem szakadnak el szülőföldjüktől és iskoláik végeztével is hazatérnek. Hagyományait, múltjukat ismerve pedig felnőtként is jobban értik és megértik környezetüket, kötődnek településükhöz. A bölcseki táborok több mint tíz éves tapasztalata ezt példázza.

Nagy Janka Teodóra – Szabó Géza

A Gömör-kutatás kitüntetettjei

A Debreceni Egyetem professzora, dr. Ujváry Zoltán, 1992-ben létrehozta az Ethnica Alapítványt s ennek keretében megalapította a Pro Gömör – Gömörért-díjat. Az Alapítvány kuratóriuma évente általában két személynek ítéli a díjat, „a Gömörrel foglalkozó, vagy ahhoz szorosan kapcsolódó tárgyú könyvek, tanulmányok szerzőinek, a kuratórium által erre érdemesnek tartott néprajzi, muzeológiai munka és egyéb kimagasló kulturális tevékenység végzőinek, akik Magyarország határain belül vagy a jelenlegi Szlovákia területén élő gömöri magyarság érdekében dolgoznak.”

A 2003. évi elismerések átadására a putnoki Holló László Galériában került sor. Ujváry Zoltán bevezetőjében megemlékezett azokról is, akik Pro Gömör-díjban korábban részesültek, de már eltávoztak az élők sorából: Dobosy László, Veres János, Zsámbok Tamás. Majd szólt a Gömör-kutatás legújabb eredményeiről s az ezzel kapcsolatosan megjelent kiadványokról. Ezt követően átadta a Pro Gömör kitüntetést *Bódis Istvánnénak, és Csobádi Józsefnek.*

Bódis Istvánné Janka Irma szülőhelyén, Aggteleken tanácselnöki működése alatt középületek, járdák, parkok épültek. Új falurész alakult és a Művelődési Ház is elkészült. Nevéhez kapcsolódik a Hagyományörző Népdalkör létrehozása. Dalokat gyűjtöttek, nemcsak helyben, hanem a szomszédos szlovákiai magyar falvakban is, szoros kapcsolat alakult ki pl. Kecső és Hosszúszó népdalkörével, többször felléptek Pelsőcön is. Kiemelkedő írói eredménynek tekinthetjük a színjátékait: nyolc dramatikus játékot írt, amelyek a gömöri hagyományok megörökítésének örökbecsű értékei. Hasonlóan maradandót alkotott Baksay Dániel életpályájának a megírásával, Dénes György történnésszel és Jakucs László professzorral írt munkájával és más publikációival.

Csobádi József a rozsnyói Bányászati Múzeum igazgatója. Az eltelt három évtized alatt jelentős munkát végzett Gömör, elsősorban Rózsnyó és környéke népi és közösségi kultúrája érdekében, a nemzeti öntudat ébrentartása szolgálatában. Beindította az időszakos kiállítások sorozatát. Gömör népművészeti alkotásai címmel létrehozta a rozsnyói múzeum első állandó kiállítását Krasznahorkaváralján. Képzőművészeti tárlatok nyíltak, a krasznahorkai Andrassy Képtárban. Irányításával megkezdődött a néprajzi, a történeti és bányászati anyagok feltárása. A múzeumban önállósult a magyar–gömöri néprajzkutatás. Szerkesztette-szerkesztette a múzeum kiadványait, összeállította a múzeum első évkönyvét. Szoros munkakapcsolatot tartott és tart magyarországi kutatókkal. Külön is kiemelkedő a miskolci múzeummal való együttműködés. Elődjével, Labancz Istvánnal minden segítséget megadtak a debreceni egyetem Gömör-kutatási programjának megvalósításához.

Végezetül Putnok polgármestere, *Tamás Barnabás* elmondta, nagy megtiszteltetés számukra hogy évről-évre itt adják át a Pro Gömör kitüntetésekét. Köszönését fejezte ki Ujváry Zoltánnak és egy DVD lemezt ajándékozott neki, amelyen hat nyelven mutatják be Putnok városát.

Kerékgyártó Mihály

Ajándék Bolognának

Bensőséges kis ünnepség színhelye volt 2003. május 8-án, Bolognában az Egyetemi Könyvtár Marsigli-gyűjteménye, ahol Biancastella Antonino igazgatónő átvette Marsigli tábornok rovásbotjának másolatát.

A történet 1690-re nyúlik vissza. Thököly Imre kuruc vezér csapatai kiszorultak Erdélyből. Bádeni Lajos császári főparancsnok Luigi Ferdinando Marsigli-t bízta meg, hogy zárja le Erdély szorosait. A neves polihisztor bolognai gróf a gyergyószárhegyi Lázár-kastélyban szállt meg. A közeli ferences kolostorban talált rá a rovásbotra vésett, 675 jelet tartalmazó székely rovás emlékre. Ezt a szentek neveit tartalmazó rovásnaplót hazaküldte Bolognába, ahol az elűnt. Szerencsére Marsigli lemásolta a jeleket. A 146 folió-kötetet kitevő Marsigli-gyűjteményben több magyar kutató tanulmányozta az 54. kötetben található rovásírást. Sándor Klára szegedi professzornő könyvet írt róla. Bárczy Zoltán az 1980-as években kikísérletezte, hogy a rovásbot juharfából készülhetett, mert ez nem túl kemény és nem túl puha, görccstelen, jól lehet rá „róni”.

Kisari Balla György kartográfus, aki Bolognában Marsigli törökkori térképeit kutatja, az elődök tapasztalatait felhasználva, Gurmai Ferenc fadaragó segítségével elkészítette a rovásbot másolatait és négy határon át egy példányt elvitt Bolognába. Az olasz könyvtárosok örömmel fogadták a Marsigli-gyűjteményt gazdagító, négyoldalas, 130 cm hosszú rovásbotot. Miliczky Erzsébet, Bologna tiszteletbeli magyar konzulja beszédében kitért az Európa első egyetemén (1088) tanult magyar diákokra, Marsigli 20 évig tartó (1683–1703) magyarországi tevékenységére, a szépen fejlődő olasz–magyar kapcsolatokra.

Dr. Kisari Balla György

Marsigli rovásírási botja másolatának átadása Bolognában, 2003. május 8-án. Balról jobbra: Biancastella Antonino az Egyetemi Könyvtár igazgatója, Laura Miani főkönyvtáros, Miliczky Erzsébet magyar konzul

